1 બૅન્ક (Bank)

❖ નવું શીખીએ :

એકતાનગર પ્રાથમિક શાળાના ધોરણ 8ની ધીંગામસ્તી ટીમ રાહુલ, બબલી, સેજલ, નિસાર, લીલા બધાંએ ભેગા મળી નક્કી કર્યું કે આપણને ઘરેથી મળતાં નાણાં બચત રૂપે ભેગાં કરીએ.

નિસાર : ભેગાં કરેલાં નાણાંનું શું કરીશું?

સેજલ : આપણે જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે ઉપાડીશું.

રાહુલ : બચતનાં નાણાં કોની પાસે ભેગાં કરીશું ?

સેજલ : સાહેબ પાસે.

લીલા : તો ચાલો, આપણા બચતનાં નાણાંની વ્યવસ્થા શાળામાં થાય તે માટે સાહેબને જણાવીએ.

(બધાં સાહેબ પાસે જાય છે અને વાત કરે છે.)

સાહેબ : બાળકો, બધા વિદ્યાર્થીઓનાં નાણાં લેવા અને પરત આપવા એ ઘણું મોટું કામ છે. તેની તો વ્યવસ્થિત નોંધ રાખવી પડે.

બાળકો : તો શું કરીએ ?

સાહેબ : જુઓ, આપણે એક કામ કરીએ. તમારાં સૌનાં ખાતાં બૅન્કમાં ખોલાવીએ. તો આવો, આપણે બૅન્કમાં જઈએ.

(બધા બૅન્કની મુલાકાતે જાય છે.)

બાળકો : નમસ્તે મૅડમ, અમારે બૅન્કમાં ખાતાં ખોલાવવા છે.

હેમાબહેન : બાળકો, ખાતું ખોલાવવા એક ફૉર્મ ભરવાનું હોય છે.

બાળકો : કેવું ફૉર્મ ?

હેમાબેન : આ પ્રકારનું ફૉર્મ હોય છે. તમે તમારી માહિતી તેમાં લખો.

Form

તા. ____________

	પ્રથમ નામ	મધ્ય નામ	અટક
પ્રથમ ખાતેદાર	________	________	________
દ્વિતીય ખાતેદાર	________	________	________
તૃતીય ખાતેદાર	________	________	________

	જન્મતારીખ	PAN	સ્ત્રી/પુ.	રાષ્ટ્રીયતા	પ્રથમ ખાતેદાર સાથે સંબંધ
પ્રથમ ખાતેદાર					
દ્વિતીય ખાતેદાર					
તૃતીય ખાતેદાર					

વર્ગ : ☐ સગીર ☐ વરિષ્ઠ નાગરિક ☐ પેન્શનર ☐ સ્ટાફ ☐ નિરક્ષર ☐ અંધ ☐ અન્ય

જો સગીર હોય તો...

સગીરની જન્મતારીખ ____________ વાલી/પાલકનું નામ ____________

વાલી/પાલકનું સરનામું : ________________________________

____

સગીર સાથે સંબંધ : ☐ પિતા ☐ માતા ☐ ન્યાયાલયના આદેશથી ☐ અન્ય

વાલી/પાલકની સહી

જો સ્ટાફ હોય તો : ☐ સેવામાં ☐ સેવાનિવૃત્ત

આવેદનનું સ્વરૂપ : ☐ વ્યક્તિગત ☐ ભાગીદારી ☐ પ્રા.લિ.કંપની ☐ લિ.કંપની ☐ મંડળ

સરનામું :

પ્રથમ ખાતેદાર ______________________

દ્વિતીય ખાતેદાર ______________________

તૃતીય ખાતેદાર ______________________

બૅન્ક અધિકારીની હાજરીમાં સહી :

પ્રથમ ખાતેદારનો પાસપોર્ટ સાઇઝનો ફોટો	દ્વિતીય ખાતેદારનો પાસપોર્ટ સાઇઝનો ફોટો	તૃતીય ખાતેદારનો પાસપોર્ટ સાઇઝનો ફોટો
સહી	સહી	સહી

જરૂરી પુરાવા :

ઓળખ માટે : (1) પાસપોર્ટ (2) PAN કાર્ડ (3) ડ્રાઇવિંગ લાઇસન્સ (4) સરકારી ઓળખપત્ર (5) ચૂંટણી ઓળખકાર્ડ પૈકી ગમે તે એકની પ્રમાણિત નકલ

રહેઠાણ માટે : (1) વીજળીબિલ (2) રેશનકાર્ડ (3) ટેલિફોન-બિલ પૈકી ગમે એકની પ્રમાણિત નકલ

સેજલ : બધા વ્યક્તિઓ અમારા જેવું જ ખાતું ખોલાવે છે ?

હેમાબહેન : ના. દરેક વ્યક્તિની જરૂરિયાત જુદી-જુદી હોય છે. તે મુજબ તેઓ લેવડદેવડ કરે છે અને તે મુજબ તેઓ જુદાં-જુદાં ખાતા ખોલાવે છે.

રાહુલ : દરેક ખાતાની વિશેષતા શું છે?

હેમાબહેન :

બચતખાતું (Savings Account)

- મોટા ભાગના લોકો આ ખાતું ખોલાવે છે.
- આ ખાતા પર બૅન્ક નિશ્ચિત દરે વ્યાજ આપે છે.
- મુખ્ય હેતુ લોકો નાણાંની બચત કરતા થાય તે છે.

ચાલુ ખાતું (Current Account)

- નાણાંની રોજબરોજ લેવડ-દેવડ કરનારા આ ખાતું ખોલાવે છે. જેમકે વેપારીઓ, કંપનીઓ, સરકારી કચેરીઓ વગેરે...
- આ ખાતા પર બૅન્ક વ્યાજ આપતી નથી.
- આ સેવા માટે બૅન્ક ખાતેદાર પાસેથી જરૂરી ચાર્જ વસૂલે છે.

ખાતાંઓના પ્રકાર

રિકરિંગ જમા ખાતું (Recurring Deposit Account)

- માસિક બચતયોજના છે.
- મુદત તથા માસિક બચતની રકમ ખાતું ખોલાવતી વખતે પહેલેથી નક્કી કરવામાં આવે છે.

બાંધી મુદતનું ખાતું (Fixed Deposit Account)

- લાંબા સમયનું રોકાણ
- વધુ વ્યાજ મળે છે.
- ખાતું ખોલાવતી વખતે મુદત નક્કી કરી દેવામાં આવે છે.
- મુદત પહેલાં નાણાં ઉપાડવાથી નક્કી કરેલ દર કરતાં ઓછું વ્યાજ મળે છે.

લીલા : મૅડમ, બૅન્કમાં ખાતું ખોલાવનારને શું કહેવાય?

હેમાબહેન : બૅન્કમાં ખાતું ખોલાવનારને 'ખાતેદાર' કહે છે.

નિસાર : ખાતામાં નાણાં જમા કરાવવા શું કરવું ?

હેમાબહેન : જે-તે ખાતામાં નાણાં જમા કરાવવા 'જમાપાવતી' ભરવાની હોય છે. તમે બધાં પણ એક-એક નમૂનો ભરો.

(બાળમિત્રો, તમે પણ તમારી વિગત આ પાવતીમાં ભરો)

શાખા ________ તા. ________

ખાતાનો પ્રકાર ________

પૂરું નામ ________

ખાતા નં. ________

વિગત	રૂ.	પૈ.
કુલ		

શાખા ________ તારીખ ________

ખાતાનો પ્રકાર ________

પૂરું નામ ________

ખાતા નં. ________

ટેલિફોન નં. ________ મો. નં. ________

ચેક જમા

બૅન્ક અને શાખા	ચેક નં.

કુલ રૂપિયા (શબ્દોમાં)

____

રોકડ જમા

મૂલ્યવર્ગ	સંખ્યા	રૂ.	પૈ.
1000 ×			
500 ×			
100 ×			
50 ×			
20 ×			
10 ×			
5 ×			
સિક્કા			
કુલ			

PAN ________

જમાકર્તાની સહી

આકૃતિ : (1) : જમાપાવતી

સેજલ : મૅડમ, અમને કેવી રીતે ખબર પડે કે અમારા ખાતામાં નાણાં જમા થયાં છે ?

હેમાબહેન : બૅન્ક દરેક નાણાકીય વ્યવહારોની નોંધ ખાતેદારને આપેલ ચોપડીમાં કરે છે. આ ચોપડીને 'પાસબુક' કહે છે.

રાહુલ : ખાતેદાર નાણાં ઉપાડવા શું કરે છે ?

હેમાબહેન : બૅન્કના ખાતામાંથી વિવિધ પ્રકારે નાણાં ઉપાડી શકાય છે. ચાલો, હું તમને વિગતે સમજાવું.

(1) ઉપાડચિઠ્ઠી : (Withdrawl Form)

Date ____________

स्वयं मुझे रुपये

Pay self the sum of Rupees ______________________________

______________________________ अदा करें ।

बचत बैंक खाता सं.

saving Bank Account No. ____________ | रु. Rs.

In the name/s of ______________________ को नाम से है ।

खाता वही पन्ना संख्या

Ledger Folio No. ____________ ____________

खाता वही लिखित के आद्यक्षर | खाताधारी के हस्ताक्षर

Initial of Ledger keeper ____________ Signature of Account Holder

આકૃતિ : (2) : ઉપાડચિઠ્ઠી

ઉપાડચિઠ્ઠીથી બૅન્ક ખાતેદારને જ નાણાં ચૂકવે છે.

(2) ચેક દ્વારા (By Cheque) બૅન્કના નિયમ મુજબ નિશ્ચિત રકમ ખાતામાં જમા રાખવાની શરતે બૅન્ક ખાતેદારને ચેકબુક આપે છે. ચેકબુકના દરેક પાને ખાતાનો નંબર લખીને જ ચેકબુક ખાતેદારને આપવામાં આવે છે.

दिनांक

Date ____________

Pay ______________________________

______________________________ या धारक को or Bearer

रुपये Rupees ______________________ अदा करें । | रु. Rs.

खाता सं. A/C No.	

Bank of ×××××

Anand Branch

Anand 388001

Branch Code : 1000

|| 0001 || 38013003 : 003561 || 10

આકૃતિ : (3) : ચેક

ચેકની જમણી બાજુ ઉપરના ખૂણે તારીખ, યોગ્ય ખાનામાં રકમ અંકોમાં અને શબ્દોમાં લખીને ચેકની જમણી તરફ નીચે ખાતેદારે સહી કરવાની હોય છે. ચેકની નીચે સફેદ પટ્ટીમાં ચેકનો નંબર છાપેલો હોય છે. આ પટ્ટીમાં કંઈ જ ન લખવાની સૂચના આપવામાં આવે છે. લખીને તૈયાર કરેલો ચેક કૅશિયર સ્વીકારે છે અને જરૂરી તપાસ કરીને લખેલી રકમ ખાતેદારને આપે છે.

ચેકના ત્રણ પ્રકાર છે :

બૅરર ચેક | ઑર્ડર ચેક | ક્રૉસ્ડ ચેક

(1) બૅરર ચેક (Bearer Cheque)

दिनांक
Date 01/02/2011

Pay પોતે

या धारक को or Bearer

रुपये Rupees દશ હજાર પૂરા अदा करें ।

रु. Rs. 10,000/-

खाता सं. A/C No.	015062012

Bank of ×××××
Anand Branch
Anand 388001
Branch Code : 1000

P. K. Sharma
Parth K. Sharma

|| 0001 || 38013003 : 003561 || 10

આકૃતિ : (4) : બૅરર ચેક

ચેકમાં તારીખ લખેલી હોય, નામના સ્થાને 'પોતે' (Self) લખ્યું હોય, રકમ શબ્દોમાં અને અંકોમાં લખી હોય તથા રકમની નીચે ખાતેદારે સહી કરેલી હોય, ત્યારે આવો ચેક બૅરર ચેક કહેવાય છે.

આ ચેક જે કોઈ વ્યક્તિ બૅન્કમાં રજૂ કરે તેને રોકડાં નાણાં મળી શકે છે. તેથી વ્યક્તિ રૂબરૂ જવાને બદલે અન્ય વ્યક્તિને મોકલીને પણ નાણાં મેળવી શકે છે. આ ફાયદાની સામે મોટો ગેરફાયદો એ છે કે ચેક ખોવાઈ જાય તો અજાણી વ્યક્તિ પણ બૅન્કમાંથી નાણાં મેળવી શકે છે. તેથી આ પ્રકારનો ચેક સૌથી વધુ જોખમી છે.

(2) ઑર્ડર ચેક : (Order Cheque)

दिनांक
Date 28/12/2012

Pay સાજીદભાઈ સૈયદ

या धारक को ~~or bearer~~

रुपये Rupees બે હજાર પાંચસો પૂરા अदा करें।

रु.
Rs. 2,500/-

खाता सं. A/C No.	203401307

Bank of ×××××
Anand Branch
Anand 388001
Branch Code : 1000

S. Rana
Sofiya Rana

|| 0001 || 380014002 : 00132 || 15

આકૃતિ : (5) : ઑર્ડર ચેક

ચેકમાં નામની ખાલી જગ્યા પછી 'ઓર બૅરર' (Or Bearer) લખેલું હોય છે. નામની ખાલી જગ્યામાં કોઈ વ્યક્તિનું નામ લખવામાં આવે અને 'ઓર બૅરર' (Or Bearer) શબ્દો પર લીટી કરી દેવામાં આવે, તો આ ચેક ઑર્ડર ચેક બની જાય છે. આ ચેક જે વ્યક્તિના નામનો હોય તે વ્યક્તિની ખાતરી કરીને બૅન્ક તેને નાણાં ચૂકવે છે.

(3) ક્રૉસ્ડ ચેક : એકાઉન્ટ પેઈ (A/c payee)

A/C Payee

दिनांक
Date 20-10-2012

Pay આરિફ મન્સુરી

या धारक को or Bearer

रुपये Rupees પચાસ હજાર પૂરા अदा करें।

रु.
Rs. 50,000/-

खाता सं. A/C No.	0463002420

Bank of ×××××
Anand Branch
Anand 388001
Branch Code : 1000

S.S. Patel
Subhash S. Patel

|| 0001 || 38013003 : 005748 || 06

આકૃતિ : (6) : A/c payee અથવા ક્રૉસ્ડ ચેક

ચેકની ડાબી તરફના ખૂણે બે સમાંતર લીટીઓ દોરી તેની વચ્ચેની જગ્યામાં અથવા ચેકની ઉપરની જગ્યામાં 'એકાઉન્ટ પેઈ' (A/c payee) લખવામાં આવે તો ચેક જેના નામે લખાયો હોય તેના ખાતામાં નાણાં જમા થાય છે. આવા ચેકને 'એકાઉન્ટ પેઇ કે ક્રૉસ્ડ ચેક' કહે છે. આ ચેકના નાણાં રોકડા મળતાં નથી. આ સૌથી વધુ સલામત ચેક છે.

(3) ATM કાર્ડ દ્વારા :

આકૃતિ : (7) : ATM કાર્ડ

મોટાં શહેરો અને તાલુકા કક્ષાએ વિવિધ બૅન્કોએ પોતાનાં ATM સેન્ટર શરૂ કર્યાં છે. ATMનું આખું નામ 'ઑટોમેટેડ ટેલર મશીન'(Automated Teller Machine) છે. આ મશીનનો ઉપયોગ કરવા માટે જે-તે ખાતેદાર પાસે ATM કાર્ડ હોવું જરૂરી છે. ATM ના ઉપયોગથી ગમે તે સમયે, ગમે તે સ્થળના તે બૅન્ક સાથે સંકળાયેલા ATM માંથી નાણાં ઉપાડી શકાય છે. ATM માંથી એક દિવસમાં બૅન્ક દ્વારા નિશ્ચિત કરેલ રકમની મર્યાદામાં નાણાં ઉપાડી શકાય છે.

હેમાબહેન : બાળકો, સમજ્યાંને ?

બધા : હા.

હેમાબહેન : તો પછી આકૃતિ 1થી 7 પરથી નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

(1) ચેકમાં ચેકનંબર ક્યાં છાપેલો હોય છે ?

(2) આપેલ નમૂનાના બૅરર ચેકનો ખાતાનંબર જણાવો.

(3) ઑર્ડર ચેક કોના નામનો લખેલો છે ?

(4) ક્રૉસ્ડ ચેકમાં કેટલી રકમ લખેલી છે ?

(5) ક્રૉસ્ડ ચેકમાં કોની સહી છે ?

(6) ATMનું પૂરું નામ જણાવો.

કિસન : મારા મોટાભાઈ કાલે બૅન્કમાં આવેલા અને પપ્પાને કહેતા હતા કે ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટ લઈ આવ્યો છું. તો એ શું છે?

હેમાબહેન : જુઓ, વ્યક્તિ, કંપની કે સંસ્થાઓ નાણાંની સલામત હેરફેર માટે કે નિશ્ચિત નાણાં ફી રૂપે લેવા માટે ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટનો ઉપયોગ કરે છે.

આકૃતિ : (8) : ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટ

- ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટ (Demand Draft) માટે બૅન્કમાં જઈ એક ઍપ્લિકેશન ફૉર્મ ભરવાનું હોય છે. તે સાથે જેટલાં નાણાંનો ડ્રાફ્ટ લેવો હોય તેટલાં નાણાં તથા બૅન્ક ચાર્જ જે-તે સમયે જમા કરાવવાના હોય છે. ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટને ટૂંકમાં DD તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટ બે પ્રકારના હોય છે : (1) ઑર્ડર (2) એકાઉન્ટ પેઈ
- ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટ જેના નામનો હોય તે વ્યક્તિ, સંસ્થા કે કંપની તેને બૅન્કમાં રજૂ કરતાં તેની જરૂરી ઓળખ આપીને નાણાં મેળવી શકે છે.
- ઉચ્ચ અભ્યાસના ઍડ્મિશન ફૉર્મ સાથે કે પરીક્ષા ફી રૂપે કે નોકરીની જાહેરાતોમાં અરજી સાથે કેટલીક વાર ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટ મંગાવવામાં આવે છે.

સર : હેમાબહેન, બૅન્ક નાણાકીય લેવડ-દેવડ સિવાય અન્ય કોઈ સુવિધા આપે છે ?

હેમાબહેન : હા, ઘણી સુવિધાઓ આપે છે, જેમકે...

- બૅન્ક ચોક્કસ બાંયધરી સામે મકાન ખરીદવા, ખેડૂતોને ખેતી માટે, વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવા, વાહન ખરીદવા, ઉદ્યોગધંધા વગેરે બાબતો માટે લોન આપે છે.
- અંગત કીમતી ચીજવસ્તુઓ મૂકવા માટે સેફડિપૉઝિટ વૉલ્ટ (લૉકર)ની સુવિધા બૅન્ક પૂરી પાડે છે.
- કેટલીક બૅન્ક વીમાના પ્રીમિયમ, વીજળીનું બિલ, ટેલિફોન-બિલ, વિદ્યાર્થીઓની ફી વગેરેની રકમ પણ સ્વીકારે છે.
- બૅન્ક મારફતે વ્યક્તિઓને પગાર, પેન્શન, વ્યાજ, ડિવિડન્ડ વગેરે ચૂકવવામાં આવે છે.
- કેટલીક બૅન્ક વિદેશી નાણાંની ફેરબદલી પણ કરી આપે છે.
- બૅન્ક વ્યક્તિઓને ક્રેડિટકાર્ડની સુવિધાઓ પૂરી પાડે છે.

સેજલ : મૅડમ, તમે અમને ખૂબ ઉપયોગી માહિતી આપી. અમે બૅન્ક સાથેના નાણાકીય વ્યવહારો ખૂબ સારી રીતે કરીશું.

બધા : હા મૅડમ, આપનો ખૂબ-ખૂબ આભાર....

બૅન્ક	Bank
ખાતું	Account
ખાતેદાર	Account Holder
બચતખાતું	Savings Account
ચાલુ ખાતું	Current Account
બૅરર ચેક	Bearer Cheque
ઑર્ડર ચેક	Order Cheque
ક્રૉસ્ડ ચેક	Crossed Cheque
બાંધી મુદતનું ખાતું	Fixed Deposit Account
ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટ	Demand Draft

1. આપેલ વિકલ્પોમાંથી યોગ્ય વિકલ્પ સામે ✓ની નિશાની કરી પ્રશ્નોના ઉત્તર આપો :

(1) બૅન્કમાં ખાતું ખોલાવનારને શું કહે છે?

○ સભ્ય ○ ખાતેદાર ○ કૅશિયર

(2) નાણાકીય વ્યવહારોની નોંધ કરવાની ચોપડીને શું કહે છે ?

○ પાસબુક ○ નોટબુક ○ ચૅકબુક

(3) ચૅકના મુખ્ય પ્રકાર કેટલા છે ?

○ એક ○ બે ○ ત્રણ

(4) કયા ખાતા પર વ્યાજ મળતું નથી ?

○ બચતખાતું ○ ચાલુ ખાતું ○ બાંધી મુદતનું ખાતું

(5) કયું ખાતું ખોલાવતી વખતે જ મુદત નક્કી કરી દેવામાં આવે છે ?

○ બચતખાતું ○ ચાલુ ખાતું ○ બાંધી મુદતનું ખાતું

(6) કયા ચૅકનાં નાણાં રોકડાં મળતાં નથી, પરંતુ ખાતામાં જમા થાય છે ?

○ ક્રૉસ્ડ ચૅક ○ ઑર્ડર ચૅક ○ બૅરર ચૅક

(7) કયો ચૅક સૌથી વધુ જોખમી છે?

○ ક્રૉસ્ડ ચૅક ○ ઑર્ડર ચૅક ○ બૅરર ચૅક

(8) ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટને ટૂંકમાં શું કહે છે?

○ DB ○ DD ○ CD

(9) કયો ચેક સૌથી વધુ સલામત છે ?

◯ બૅરર ચેક ◯ ઑર્ડર ચેક ◯ ક્રૉસ્ડ ચેક

(10) બચતખાતા કરતા બાંધી મુદતના ખાતાનું વ્યાજ કેવું હોય છે?

◯ ઓછું ◯ વધારે ◯ સરખું

2. નીચે આપેલ પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ આપો :

(1) ખાતાંઓના પ્રકાર જણાવો.

(2) ચેકના કેટલા પ્રકાર છે ? કયા-કયા ?

(3) ખાતામાં નાણાં જમા કરવા શાનો ઉપયોગ થાય છે ?

(4) બૅન્કની ઉપયોગિતા જણાવો.

(5) જો બૅન્ક ન હોય તો ?

(6) બૅન્કમાં ખાતું શા માટે ખોલાવવું જોઈએ ?

જવાબો

સ્વાધ્યાય

1. (1) ખાતેદાર (2) પાસબુક (3) ત્રણ (4) ચાલુ ખાતું (5) બાંધી મુદતનું ખાતું

(6) ક્રૉસ્ડ ચેક (7) બૅરર ચેક (8) DD (9) ક્રૉસ્ડ ચેક (10) વધારે